

23. 03. 2026
Wpłynęło dnia

Nr 648

Agnieszka Gromkowska-Melosik

Poznań, 14.03.2026

UAM w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej Joanny Pawłowskiej

„Nazwisko a płynna tożsamość kobiet. Patrylinearna tradycja przyjmowania nazwiska męża przez kobietę a zmiana społeczna”, napisanej pod kierunkiem naukowym

prof. dr hab. Anny Odrowąż-Coates i promotorki pomocniczej Joanny Świdorskiej, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, 2025

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska podejmuje problem wyboru nazwiska przez kobiety po zawarciu związku małżeńskiego w kontekście tożsamości jednostki oraz społecznych uwarunkowań tej decyzji. Autorka sytuuje analizowane zagadnienie w szerokim kontekście nauk społecznych: socjologii, psychologii, pedagogiki społecznej, pedagogiki krytycznej oraz refleksji feministycznej. Podjęta problematyka należy do obszaru badań stosunkowo rzadko eksplorowanego w polskiej literaturze naukowej, co już na wstępie można uznać za dużą wartość przedstawionej dysertacji.

Rozprawa ma przejrzystą i logiczną strukturę. Składa się z części teoretycznej oraz empirycznej, które obejmują łącznie sześć rozdziałów. W części pierwszej mgr Joanna Pawłowska prezentuje podstawy teoretyczne badań własnych, natomiast w drugiej zawiera opis metodologii, wyniki badań oraz ich interpretację. Taki układ pracy jest zgodny z przyjętymi standardami konstrukcji rozpraw teoretyczno-empirycznych w naukach społecznych.

Część teoretyczna pracy obejmuje trzy rozdziały, w których autorka dokonuje przeglądu literatury dotyczącej wyborów nazwiska po ślubie, analizuje kategorię tożsamości oraz omawia zjawisko w kontekście pedagogiki społecznej i krytycznej.

Pierwszy rozdział zawiera obszerny przegląd dotychczasowych badań dotyczących wyborów nazwiska przez kobiety po zawarciu małżeństwa. Autorka analizuje w nim literaturę przedmiotu, głównie zagraniczną, co wynika z wniosków wynikających z przeprowadzonej kwerendy bibliotecznej, która ujawniła, że w polskim piśmiennictwie naukowym problematyka ta była dotychczas podejmowana sporadycznie. Dokonany przegląd piśmiennictwa jest usystematyzowany według wybranych kryteriów, takich jak obszary badawcze, podstawy metodologiczne czy konteksty społeczne. Autorka doskonale orientuje się w stanie badań nad analizowanym zagadnieniem oraz trafnie uzasadnia potrzebę podjęcia własnych studiów w tym zakresie. Rezultatem analiz doktorantki jest wskazanie relacji między praktyką przyjmowania nazwiska a kwestią (nie)równości i symboliczną przemocą/władzą. Na uwagę zasługuje szeroki zakres analizowanych publikacji. Autorka opisuje m.in. badania dotyczące relacji między nazwiskiem a tożsamością, społeczne uwarunkowania wyborów nazwiska czy też interpretacje tego zjawiska w kontekście nierówności płci. Rozdział ten stanowi znakomite wprowadzenie do problematyki pracy.

Rozdział drugi koncentruje się na analizie kategorii tożsamości oraz jej powiązań z nazwiskiem jako elementem identyfikacji jednostki. Autorka przedstawia różne ujęcia teoretyczne pojęcia tożsamości w naukach społecznych, a następnie podejmuje próbę interpretacji wyborów nazwiska jako elementu procesu konstruowania i negocjowania tożsamości. Warto podkreślić, że w tej części pracy autorka proponuje, na wzór Baumanowskiej płynnej nowoczesności (liquid modernity) kategorię analityczną „płynnej tożsamości”, która ma służyć do interpretacji dynamiki analizowanego zjawiska. Próba konceptualizacji tej kategorii, choć już wykorzystywanej w literaturoznawstwie¹, stanowi interesujący wkład autorki w rozwój refleksji teoretycznej nad relacją między strukturą społeczną a sprawczością i autonomią jednostki.

¹ **Abriszewska, Paulina**, *Płynna tożsamość współczesnego literaturoznawstwa, czyli o immanentnej interdyscyplinarności i nie tylko*, w: *Granice dyscyplinarne w humanistyce*, red.

Kolejny rozdział poświęcony jest usytuowaniu problematyki pracy w ramach pedagogiki społecznej oraz pedagogiki krytycznej. Autorka wskazuje, że decyzja dotycząca wyboru nazwiska po ślubie może być interpretowana jako praktyka społeczna odzwierciedlająca relacje władzy, normy kulturowe oraz procesy emancypacyjne. Włączenie do analizy perspektywy feministycznej pozwala dodatkowo ukazać analizowane zjawisko w kontekście struktur patriarchalnych, mechanizmów reprodukcji, porządku symbolicznego oraz społecznych oczekiwań wobec kobiet.

Część teoretyczna pracy jest napisana w sposób nie budzący zastrzeżeń merytorycznych. Autorka wykazuje dobrą orientację w literaturze przedmiotu i potrafi syntetyzować wyniki dotychczasowych badań. Niektóre fragmenty przeglądu literatury mają charakter bardziej opisowy niż analityczny. W niektórych miejscach przydatne byłoby również podsumowanie omawianych wątków i wskazanie ich znaczenia dla dalszych analiz.

W rozdziale czwartym doktorantka przedstawia założenia metodologiczne badań własnych. Zasadniczym celem pracy jest identyfikacja czynników indywidualnych i społecznych powiązanych z wyborem nazwiska przez kobiety po ślubie oraz sposobu, w jaki decyzja ta wiąże się z postrzeganiem własnej tożsamości. Autorka poprawnie sformułowała cele badań i wyłoniła problemy badawcze. Moje zastrzeżenie dotyczy jedynie problemu szóstego, który rozpoczyna się od partykuły czy i jest pytaniem rozstrzygnięcia: Czy w narracjach kobiet można uchwycić zjawisko przemocy symbolicznej? (s. 18). Takie ujęcie problemu zawęża odpowiedź do stwierdzenia lub zaprzeczenia faktu

W autorskim projekcie badawczym doktorantka wykorzystuje triangulację metodologiczną, a łączącą podejście jakościowe i ilościowe, co pozwala uchwycić

J. Kowalewski, W. Piasek, M. Śliwa, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2006, s. 65–74; **Kubera, Jacek**, *Płynna tożsamość? Identyfikacje Francuzów algierskiego pochodzenia w powieściach autobiograficznych*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe AMU, 2015; **Korwin-Piotrowska, Dorota**, *Powieść: doświadczanie tekstu – tekstualność, płynna tożsamość, nawigacja*, w: *Powieść dziś. Teorie, tradycje, interpretacje*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2019.

zarówno indywidualne doświadczenia badanych kobiet, jak i zależności statystyczne. W części jakościowej przeprowadzono pięćdziesiąt wywiadów z kobietami reprezentującymi różne strategie wyboru nazwiska, natomiast część ilościowa obejmuje badanie ankietowe przeprowadzone na 500 osobowej próbie respondentek. Na uwagę zasługuje także opracowanie autorskiego narzędzia badawczego – Deklaratywnej Skali Emancypacji – oraz przedstawienie procesu jego walidacji. Świadczy to o ambicji badawczej autorki i dążeniu do rozwijania własnych narzędzi analitycznych.

Opis procedury badawczej jest szczegółowy i przejrzysty. Autorka przedstawia charakterystykę próby badanej (którą mylnie określa próbą badawczą), sposób gromadzenia danych oraz zastosowane metody analizy. Wskazuje również na kwestie etyczne związane z realizacją badań. Warto byłoby szerzej omówić kwestię reprezentatywności próby w badaniu ilościowym oraz możliwe konsekwencje przyjętego sposobu doboru respondentek.

Wyniki badań zaprezentowano w rozdziale piątym, który stanowi jedną z najobszerniejszych części rozprawy. Autorka przedstawia w nim kolejno: rezultaty badań jakościowych i wyniki analiz ilościowych. Rozdział ten nosi tytuł Perspektywa metodologiczna badań własnych, w tradycji akademickiej używa się w tym kontekście sformułowania podstawy lub założenia metodologiczne badań własnych, użyta przez doktorantkę fraza odnosi się do ram metodologicznych projektu.

W części jakościowej szczegółowo omówiono motywy wyboru nazwiska przez kobiety oraz znaczenie tego wyboru dla ich tożsamości. Analiza narracji respondentek pozwala uchwycić złożoność procesu podejmowania decyzji dotyczącej nazwiska oraz różnorodne strategie interpretowania tej decyzji przez same badane.

Z kolei w części ilościowej autorka wykorzystuje statystyki opisowe oraz analizę wielomianowej regresji logistycznej w celu identyfikacji wielu czynników (zmiennych) determinujących wybór nazwiska po ślubie. Zastosowanie zaawansowanych metod statystycznych pozwala na pogłębioną analizę zależności pomiędzy badanymi zmiennymi

Interpretacja wyników została rozwinięta w rozdziale zatytułowanym Dyskusja (dodałabym: wyników badań), w którym autorka odnosi uzyskane rezultaty do badań innych autorów oraz do przyjętych ram teoretycznych. Interpretacja mgr Joanny Pawłowskiej pokazuje, że decyzje dotyczące nazwiska mogą być interpretowane jako element szerszych procesów społecznych, takich jak przemiany ról płciowych czy procesy emancypacyjne.

Praca została napisana dobrym akademickim stylem. Jednak przed oddaniem pracy do druku, co rekomenduję, należy dokonać starannej korekty językowej. W pracy znajduje się szereg usterek stylistycznych

Np. „Część jakościowa w oparciu na półstrukturyzowanych wywiadach” (s. 6)

„pozycjonowanie osoby przeprowadzającej badanie (s. 129)

„wgląd w dotychczasowe kierunki eksploracji nad wyborami nazwiska przez kobiety po ślubie głównie za granicą” (s. 5)

Konkluzja

Przedstawiona rozprawa doktorska stanowi interesujące i wartościowe opracowanie naukowe dotyczące społecznych i tożsamościowych uwarunkowań wyboru nazwiska przez kobiety po ślubie. Autorka wykazała się dobrą znajomością literatury przedmiotu, umiejętnością projektowania i realizacji badań empirycznych oraz interpretacji uzyskanych wyników.

Mimo wskazanych uwag krytycznych należy stwierdzić, że praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w naukach społecznych. Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, podjęła ważny dla teorii i praktyki edukacyjnej problem badawczy, wniosła nowe ustalenia do eksplorowanego obszaru. Przygotowana przez nią rozprawa doktorska może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań nad przemianami ról płciowych i tożsamości we współczesnym społeczeństwie. Jest pracą oryginalną i spełnia wszystkie kryteria określone w artykule

187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stąd stanowi podstawę do dopuszczenia autorki do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Agnieszka Gromkowska-Melosińska